

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LXI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:

RADU ARDEVAN – Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
NIKOLAUS BOROFFKA – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
HORIA ION CIUGUDEAN – Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
SORIN NEMETI – Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
CHRISTOPHER F. E. PARE – Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz
ZENO KARL PINTER – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
CRISTIAN IOAN POPA – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
FLORIAN MATEI-POPESCU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
IOAN CAROL OPRIȘ – Universitatea București
EMANOIL PRIPON – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
AUREL RUSTOIU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
CRISTIAN SCHUSTER – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
VOLKER WOLLMANN – Obrigheim

Colegiul de redacție:

RADU OTA – redactor șef
SIDONIA PETRONELA OLEA – secretar de redacție
CRISTINEL FÂNTÂNEANU – secretar de redacție
ADINA BOGDAN – membru
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU – membru
ILIE LASCU – membru
CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru
ANCA TIMOFAN – membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

www.revista-apulum.ro; www.mnuai.ro

© 2024 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LXI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXXIII

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor

Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

IOAN OPRIȘ, In memoriam Hadriani Daicoviciu (11 octombrie 1932 – 4 octombrie 1984).....	XI
RADU ARDEVAN, Câteva amintiri despre Hadrian Daicoviciu.....	XXXI
VASILE MOGA, In memoriam Hadriani Daicoviciu.....	XXXIX
CRISTINEL FĂNTÂNEANU, Profesorul Sabin Adrian Luca la 65 de ani.....	XLI

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

ARCHAEOLOGY & ANTHROPOLOGY

RADU-ANDREI SPIRIDON, Materialul litic șlefuit din situl de la Tărtăria - <i>Gura Luncii</i> (jud. Alba, România). Campaniile 2019 și 2021 <i>The Ground Stone Assemblage from Tărtăria - Gura Luncii (Alba County, Romania). 2019 and 2021 Campaigns</i>	1
TÜNDE HORVATH, An Unprovenanced Human Figurine in the Collection of Classical Antiquities of the Museum of Fine Arts (Part 1) <i>O figurină antropomorfă de origine necunoscută în colecția de antichități clasice a Muzeului de Arte Frumoase (partea I)</i>	51
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, ORIANA SVEDAC, ANDREI MĂRINCEAN, SORIN FELEA, Cercetările arheologice preventive de la Șag – <i>Situl 5</i> (jud. Timiș) <i>Rescue Archaeological Research at Șag – Site 5 (Timiș County)</i> ...	95
GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Proto-monedă, bijuterii, amulete... Despre două categorii de piese de bronz descoperite în teritoriul Istro-Pontic (secolele V-III a.Chr.) <i>Proto-Coins, Jewels, Amulets... About Two Categories of Bronze Pieces Discovered in the Istro-Pontic Territory (5th-3rd Centuries BC)</i>	167

DOREL BONDOC, LIVIA BUZOIANU, O amforă elenistică șampilată de la Dăneasa, județul Olt <i>A Stamped Hellenistic Amphora from Dăneasa, Olt County.....</i>	193
MARIAM SLIMOUN, Les épitaphes bilingues, latin et araméen, de Tibiscum <i>Epitafurile bilingve, în latină și aramaică, de la Tibiscum.....</i>	199
GABRIELA FILIP, Sarcophagus of <i>Aelius Iulius Iulianus</i> from Romula, an Expression of Roman Provincial Art and Poetry <i>Sarcofagul lui Aelius Iulius Iulianus din Romula, o expresie a artei și poeziei provinciale romane</i>	231
RADU OTA, ANDREI BUTA †, Material tegular șampilat descoperit recent în castrul roman de la Apulum <i>Stamped Tegular Material Recently Discovered in the Roman Fortress of Apulum</i>	247
DAN GEORGE ANGHEL, Utilizarea gudronului din coajă de mesteacăn în perioada romană la Apulum <i>Use of Birch Bark Tar During the Roman Period at Apulum.....</i>	281
CSABA SZABÓ, IOAN MUNTEAN, MIRUNA LIBIȚĂ-PARTICĂ, ORSOLYA GYURKA, Materiality of Roman Religion in Apulum. Catalogue and Topography of the Finds <i>Materialitatea religiei romane la Apulum. Catalogul și topografia descoperirilor.....</i>	311
RADU PETCU, INGRID PETCU-LEVELI, A Lead Votive Statuette Depicting a <i>Genius Cucullatus</i> Discovered Near Tomis (Moesia Inferior) <i>O statueta votivă din plumb ilustrând un Genius Cucullatus descoperită lângă Tomis (Moesia Inferior).....</i>	377
ALEXANDER HARIZANOV, <i>Plumbatae</i> from <i>Dacia Ripensis</i> : the Lead-Weighted Darts From a Newly Discovered Fortified Settlement Near Modern-Day Dimovo, Bulgaria, in Their Provincial and Regional Context <i>Plumbatae din Dacia Ripensis: săgeți de mână cu plumb dintr-o așezare fortificată recent descoperită lângă Dimovo de astăzi, Bulgaria, în contextul lor provincial și regional</i>	395

ARHEOZOOLOGIE

ARCHAEOZOOLOGY

- ALEXANDRA-PAULA SICOE, MIHAI GLIGOR, SIMINA MARGARETA STANC, Exploatarea resurselor animale în așezarea eneolitică de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*: analiza arheozoologică a unui complex aparținând grupului Foeni
Exploitation of Animal Resources in the Eneolithic Settlement of Alba Iulia - Lumea Nouă: Archaeozoological Analysis of a Feature Belonging to the Foeni Cultural Group 433
- XENIA POP, Cercetări arheozoologice în așezarea din epoca bronzului târziu de la Conop - *Sit 5* (Jud. Arad)
Archaeozoology Research in the Late Bronze Age Settlement at Conop - Sit 5 (Arad County)..... 455
- GEORGETA EL SUSI, FLORIN CIULAVU, Cercetări arheozoologice în așezarea romană de la Apulum – Colonia Aurelia Apulensis
Archaeozoological Research in the Roman Settlement from Apulum – Colonia Aurelia Apulensis 471

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

- ANDREEA-BRÂNDUȘA BUNGĂRDEAN, Intervenții de conservare și restaurare asupra unui ancadrament de piatră descoperit la clădirea fostei primării din Turda
Conservation and Restoration Interventions on a Stone Framing Discovered at the Building of the Former Town Hall in Turda 503
- CARMEN CECILIA DRAGOMIR, Salvarea și protejarea patrimoniului cultural mobil provenit din descoperiri întâmplătoare. Studiu de caz: depozitul de bronzuri din comuna Iara, județul Cluj
Saving and Protecting Chance Discoveries of Movable Cultural Heritage. Case Study: the Bronze Deposit from Iara Comune, Cluj County..... 517

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

- MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Tudor Roșu, Florin Bogdan, *Apulum. În universul unei reviste*, Bibliotheca Musei Apulensis XLII, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, Alba Iulia – Cluj-Napoca, 2023, 214 pagini..... 527
- GEORGE BOUNEGRU, Andrea Popa, *Managementul integrat al patrimoniului cultural mondial în România*, Studiu de caz: frontiera romană din Dacia. Siturile de epocă romană de la Brețcu, Comolău și Boroșneu Mare, Editura Astra Museum, Sibiu, 2023, 279 pagini, 73 figuri..... 537
- CLAUDIU PURDEA, Augustin Lazăr, Sorin Alămoreanu, Marius M. Ciută (ed.), *Combaterea spălării bunurilor culturale pe piața antichităților: rolul expertului judiciar/Fighting the laundering of cultural goods on the antiques market: the role of the judicial expert: in memoriam Barbara Deppert-Lippitz*, Ed. Universul Juridic, București, 2024, 311 pagini..... 539

CRONICA PUBLICAȚIILOR

THE CHRONICLE OF THE PUBLICATIONS

- GEORGE BOUNEGRU, Cronica publicațiilor membrilor Secției Arheologie, apărute în anul 2023..... 545
- SIDONIA PETRONELA OLEA, Cronica publicațiilor membrilor Compartimentelor Restaurare ceramică – metal – textile și Restaurare piatră din cadrul Centrului Național de Conservare – Restaurare Carte Veche Alba Iulia, apărute în anul 2023..... 550

NECROLOG

OBITUARY

RADU OTA, ANCA-DANIELA MATIȘ, ANCA TIMOFAN
Andrei Buta, un destin frânt prea devreme.....551

Lista autorilor.....555

Andrea Popa, *Managementul integrat al patrimoniului cultural mondial în România, Studiu de caz: frontiera romană din Dacia. Siturile de epocă romană de la Brețcu, Comolău și Boroșneu Mare*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2023, 279 pagini, 73 figuri.

George BOUNEGRU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

În anul 2023, a apărut la Editura Astra Museum, editură sub egida instituției muzeale cu același nume din Sibiu, volumul semnat de către Andrea Popa – *Managementul integrat al patrimoniului cultural mondial în România*. Cartea reprezintă editarea tezei

de doctorat a autoarei susținută în același an la Universitatea Valahia din Târgoviște. Lucrarea este una extrem de complexă și, după cunoștințele noastre, unică în peisajul publicistic autohton. Ea este structurată în cinci capitole mari: 1. Introducere; 2. Tipuri de situri romane componente ale limesului roman în Dacia din Lista indicativă UNESCO. Studii de caz din arealul de cercetare propus; 3. Managementul frontierelor romane din Europa; 4. Stakeholderii patrimoniului mondial în România; 5. Concluzii finale. Acestea li se adaugă: 6. Lista figurilor, 7. Bibliografie, 8. Abrevieri și 9. Anexe.

Capitolul *Introducere* prezintă pentru început un cadru general cu privire la *Managementul patrimoniului*, pornind de la nivel global, de la obiectivele UNESCO și amenințările pe care acest organism internațional le-a identificat, coborând apoi atenția spre nivelul național. În subcapitolul *Scopul și Obiectivele lucrării* autoarea punctează lipsa pentru România a unui plan de management sustenabil care să vizeze siturile, protecția și integrarea acestora, pornind de la specificul local, trecând spre național și universal.

Capitolul al doilea este dedicat studiilor de caz, fiind abordate trei situri distincte componente ale limesului roman (Situl roman de la Brețcu, Fortificația de la Comolău și castrul de la Boroșneu Mare). Acestea au fost alese oarecum facil pentru autoare, fiindu-i cele mai apropiate geografic. Evident, ele nu sunt cele mai relevante pentru patrimoniul din România, nici pentru cele din Limesul Roman din care sunt parte componentă. Cu toate acestea, metodologia de cercetare bazată pe studii de caz este onestă, cele trei cazuri fiind distincte sub

aspect tipologic sau ca mod de administrare. Fișele de sit create au avut la bază aceleași instrumente și același tip de analiză.

În cel de-al treilea capitol sunt analizate critic două modele de management. Pentru aceasta au fost selectate două segmente din *Frontiers of the Roman Empire*, Monument UNESCO din anul 2005 în care tinde să se integreze și Limesul roman din Dacia și Limesul dunărean¹. Acestea au fost alese dintre cele mai reprezentative segmente: *Hadrians' Wall* din Marea Britanie și *Obergermanisch-Raetischer Limes* din Germania. Concluzia la care ajunge autoarea este că cele două spețe sunt modele de bune practici, învățând evident din experiența acestora în redactarea, implementarea și monitorizarea ulterioară, totodată ținând cont de particularitățile locale.

Capitolul următor este dedicat *stakeholder*-ilor patrimoniului universal din România. Autoarea urmărește definirea/identificarea acestora și deopotrivă managementul riscurilor. Este abordat un sistem de management cu propunerea inovativă a unei analize în patru pași a *stakeholder*-ilor monumentului de pe lista UNESCO - *Limesul roman în Dacia*, analiză urmărită prin structura capitolului.

Metodologia de cercetare imprimă lucrării o caracteristică bazată pe consemnarea și colectarea *lecțiilor învățate* din experiența altora. Este totodată un exemplu de încercare de înțelegere, de cunoaștere în profunzime a *stakeholder*-ilor unui proiect, de a înțelege comportamentul, modalitatea de gândire și acțiune pentru a fi gestionați corespunzător. Acest aspect este esențial pentru a găsi canalele de comunicare, căile potrivite, pornind de la general spre specificul fiecăruia.

Cartea se încheie firesc printr-o listă bibliografică numeroasă, Lista figurilor și abrevieri. La final sunt anexate propunerile fișelor de sit pentru cele trei studii de caz din *Limesul roman în Dacia*: Brețcu, Comolău și Boroșteu Mare și un scurt rezumat în limba engleză.

O concluzie desprinsă din cartea prezentată ar fi aceea că demersul înscrierii unui obiectiv pe lista UNESCO impune deopotrivă crearea unei echipe de lucru formată din specialiști din diverse domenii de activitate legați de ceea ce înseamnă managementul patrimoniului (cercetare-valorificare-conservare-monitorizare).

¹ La momentul redactării acestei recenzii, în cadrul celei de-a 46-a reuniuni a Comitetului UNESCO, desfășurată între 22-29 iulie în New Delhi, India, *Frontierele Imperiului Roman - Dacia (Limesul dacic)*, cât și ansamblul monumental al sculptorului Constantin Brâncuși din Târgu-Jiu au fost incluse în patrimoniul universal.